

Oksana Voytyuk

Krymskotatarska dyplomacja kulturalna 2014-2024

Abstrakt

Dyplomacja kulturalna jest bardzo ważnym aspektem dyplomacji publicznej. Niektóre kraje zaniedbują ten aspekt z powodu ważniejszych spraw i braku funduszy, co jest ogromnym błędem. Potwierdza to wojna rosyjsko-ukraińska, która pokazała jak ważna jest dyplomacja kulturalna dla bezpieczeństwa narodowego państwa. Warto zauważyć, że działania na rzecz dyplomacji kulturalnej w Ukrainie nie były systematyczne, raczej sporadyczne. Pierwszym prezydentem Ukrainy, który zwrócił uwagę na ukraińskie dziedzictwo kulturowe i na znaczenie dyplomacji kulturalnej był Wiktor Juszczenko. Mimo tego w 2004 r. jego apele o zachowanie dziedzictwa kulturowego, języka, kultury, tradycji były bagatelizowane. Dopiero po aneksji Krymu w 2014 r. dyplomacja kulturalna zaczęła nabierać rozpędu. Początkowo była to dyplomacja kulturalna Tatarów Krymskich, która jest istotnym elementem szerszej dyplomacji kulturalnej Ukrainy. Doświadczeni tragicznym losem najpierw deportacji 1944 r., a następnie okupacji Krymu w 2014 r., Tatarzy Krymscy zaczęli aktywnie rozpowszechniać informacje o Krymie, o swoim losie, o łamaniu praw człowieka, zarówno w Ukrainie, jak i zagranicą. Do czasu aneksji Krymu niewiele osób w Ukrainie wiedziało o prawdziwej historii Tatarów Krymskich. Rosyjska zbrojna inwazja na Ukrainę 24 II 2022 r. przyczyniła się do tego, że wielu działaczy ukraińskiej kultury i sztuki zostało ambasadorami Ukrainy w dziedzinie dyplomacji kulturalnej. Od 24 II 2024 r. wybitni przedstawiciele narodu krymskotatarskiego stali się nie tylko promotorami Krymu i kultury krymskotatarskiej, ale także Ukrainy na arenie międzynarodowej. Niniejszy artykuł ma na celu pokazanie zaangażowania Tatarów Krymskich w dyplomację kulturalną i przedstawienie najciekawszych projektów, filmów etc. Nie wyczerpują one całego spektrum działań, a jedynie wprowadzają czytelnika w poszczególne obszary promocji Krymu i Ukrainy.

Słowa kluczowe: Ukraina, dyplomacja kulturalna, Tatarzy Krymscy, Krym

Dyplomacja kulturalna oraz jej znaczenie

Kultura odgrywa bardzo ważną rolę w stosunkach dyplomatycznych i międzynarodowych. Dyplomacja kulturalna jest elementem dyplomacji publicznej i powiązana z takimi koncepcjami jak *branding* narodowy, propaganda, dyplomacja cyfrowa i *soft power*¹. Dotychczas nie ma jednolitej i powszechnie uznanej definicji. Dyplomacja kulturalna uzyskała swój status jako oficjalna działalność państwowa w okresie zimnej wojny². W 1959 r. Departament Stanu USA zdefiniował dyplomację kulturalną jako „bezpośredni i trwałe kontakty między ludźmi różnych narodów w celu pomocy w stworzeniu lepszego klimatu międzynarodowego zaufania i zrozumienia, w którym mogą funkcjonować oficjalne stosunki”³. Według M. Cumminga jest to proces wymiany idei, informacji, wartości, tradycji, przekonań, języka i innych aspektów kultury między narodami w celu wzajemnego zrozumienia⁴. Bardzo ważnym elementem dyplomacji kulturalnej jest wzajemne zrozumienie, które może służyć jako narzędzie polityki zagranicznej do budowania pokoju i rozwijania współpracy między narodami⁵.

Według J. Lenczowskiego dyplomację kulturalną można zdefiniować jako wykorzystanie różnych elementów kultury w celu wywierania wpływu na „zagraniczną publiczność, twórców opinii, a nawet zagranicznych przywódców”⁶. Do aspektów kulturowych zalicza się: sztukę i rzemiosło, edukację, idee, historię, naukę, medycynę, technologie, religię, zwyczaje, normy, handel, filantropię, sport, język oraz różne projekty medialne.

Według J. Langowskiej, „dyplomacja kulturalna jest narzędziem polityki zagranicznej państwa i łączy się z wieloma dziedzinami. Jej dobre wykorzystanie przynosi zysk w polityce, ekonomii, ma wpływ na to, jak dany kraj jest postrzegany czy też jak silna jest jego marka. Jest to tzw. *soft power*, przeciwstawiona sile militarnej, do której podejście zależy od preferencji czy tradycji danego państwa”⁷.

¹ F. Kamali-Chirani, *Cultural Diplomacy in the Time of COVID-19. Updating SDG-17 (Partnership for Goals)*, Sustainable Development Policy Institute 2021, s. 4-5, <https://www.jstor.org/stable/resrep30510.5> (16 VIII 2024).

² *Searching for a Cultural Diplomacy*, eds. J.C.E. Gienow-Hecht, M.C. Donfried, New York-Oxford 2010, s. 13.

³ *Cultural Diplomacy (International Educational Exchange Service, Bureau of International Cultural Relations, U.S. Department of State)*, b.m.w. 1959, s. iv.

⁴ M. Cummings, *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Center for Arts and Culture, 2003, s. 1, <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf> (16 VIII 2024).

⁵ Ibidem.

⁶ J. Lenczowski, *Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy*, „The Institute of World Politics” 2007, s. 4-5.

⁷ J. Langowska, *Dyplomacja kulturalna czy kulturowa – definiowanie kultury i jej roli na arenie międzynarodowej z perspektywy nauk humanistycznych*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne” 2018, nr 21/2, s. 37-60.

Ukraina do 2004 r., w znacznym stopniu bagatelizowała znaczenie dyplomacji kulturalnej. Pierwszym prezydentem Ukrainy, który zaczął akcentować uwagę na kulturze, języku, dziedzictwie narodowym oraz zwrócił uwagę na kwestie Tatarów Krymskich był W. Juszczenko. Do 24 II 2022 r. większość wydarzeń kulturalnych miało charakter jednorazowy. Działania wizerunkowe zagranicą także były epizodyczne, brakowało im ciągłości, przez co zainteresowanie Ukrainą było niewielkie. Jedną z głównych przyczyn takiego stanu rzeczy był brak odpowiedniego finansowania i wsparcia ze strony państwa ukraińskiego⁸. Krymskotatarska dyplomacja jest elementem ukraińskiej dyplomacji kulturalnej i jest z nią w dużym stopniu powiązana. Tatarzy Krymscy prezentują swoją kulturę, język i tradycje jako jeden z elementów szerszego dziedzictwa kulturowego państwa ukraińskiego. Parafrazując kilka definicji amerykańskich badaczy, m.in. krytyka kultury i ideologii F. Ninkovicha dyplomację kulturalną w kontekście Krymu można określić jako „promowanie zrozumienia kultury krymskotatarskiej za granicą”⁹. Dyplomacja kulturalna może służyć lepszemu poznawaniu sytuacji Tatarów Krymskich i ich kultury, zarówno w Ukrainie, tak i na całym świecie¹⁰. Definicja z wcześniejszej epoki opisuje dyplomację kulturalną jako: akt skutecznego przekazywania innym pełnego zrozumienia życia i kultury ludzi¹¹. Celem krymskotatarskiej dyplomacji kulturalnej jest doniesienie do wspólnoty międzynarodowej informacji i doskonałego zrozumienia ich historii, języka, kultury. Chociaż dyplomacja kulturalna jako element dyplomacji publicznej i polityki bezpieczeństwa narodowego może pomagać państwom i może być zintegrowana z polityką informacyjną, przeciwdziałając wrogiej propagandzie i nawiązując relacje zaufania, wiele państw świata nadal zaniedbuje jej stosowanie¹², niestety Ukraina nie jest wyjątkiem.

Aneksja Krymu w 2014 r. oraz pełnoskałowa zbrojna inwazja Rosji na Ukrainę 24 II 2022 r., aktywizowały ukraińską i krymskotatarską dyplomację publiczną i kulturalną. Bardzo często działania podejmowane na arenie międzynarodowej idą w tandemie. Dyplomaci, działacze kultury, politycy podnoszą jednocześnie kwestie ukraińskiej kultury i krymskotatarskiej. Dyplomacja kulturalna Tatarów Krymskich przyjęła nowe formy i kierunki, została ona zorientowana, zarówno na wewnątrz, tak i na zewnątrz. Może wydawać się dziwnym jak dyplomacja

⁸ I. Kukharuk, *Dyplomacja kulturalna Ukrainy*, Wrocław 2023 (rozprawa doktorska, rękopis), s. 122-123, 137.

⁹ F. Ninkovich, *Arts and Minds: Cultural Diplomacy Amid Global Tensions, a paper based on a conference by the National Arts Journalism Program, „Arts International, and the Center for Arts and Culture”* 2003, s. 26.

¹⁰ *Cultural Diplomacy: Recommendations and Research*, „Center for the Arts and Culture”, VII 2004, s. 7.

¹¹ R.H. Thayer, *Cultural Diplomacy: Seeing is Believing*, „Vital Speeches of the Day” 1959, vol. 25, issue 24, s. 740-744.

¹² J. Lenczowski, *op.cit.*

kulturalna może być skierowana wewnątrz państwa, jednak w przypadku Tatarów Krymskich i Ukrainy jest to możliwe jak najbardziej. Do 2014 r. o losach Tatarów Krymskich oraz deportacji 1944 r. społeczeństwo ukraińskie wiedziało niewiele, a te informacje, którymi dysponowało, pokazywały Tatarów Krymskich głównie w negatywnym świetle. Aneksja Krymu w 2014 r. wywołała ogromny interes do historii Krymu i Tatarów Krymskich, zarówno w Ukrainie, jak i poza jej granicami. Tatarzy Krymscy zaczęli działać na różnych płaszczyznach krajowych i międzynarodowych, w szczególności:

- 1) Na forach, konferencjach i platformach międzynarodowych (Refat Czubarow, Mustafa Dżemilew i inni) – wystąpienia i prezentacje w celu informowania społeczności światowej o sytuacji na Krymie i naruszeniach praw człowieka.
- 2) Realizacja projektów kulturalno-artystycznych (Rustem Skybin, Jamala) w celu promowania sztuki i kultury krymskotatarskiej na różnych płaszczyznach w kraju i zagranicą.
- 3) Zainicjowanie licznych projektów edukacyjnych (Gulnara Bekirowa, Gulnara Abdulaewa, Ahtem Seitablaew, Nariman Aliew) poprzez organizację wykładów, seminariów i wydarzeń edukacyjnych przybliżających historię i kulturę Tatarów Krymskich. Wydawanie książek o historii, kulturze, sztuce, publikacja artykułów oraz produkcja filmów dokumentalnych, reportaży oraz filmów fabularnych opartych na realnych wydarzeniach.
- 4) Wymiana kulturalna i współpraca międzynarodowa oraz współpraca z międzynarodowymi fundacjami, instytucjami kultury i organizacjami pozarządowymi na rzecz wspierania kultury krymskotatarskiej pozwala na prezentację światowej publiczności kultury krymskotatarskiej.
- 5) Media i komunikacja (Sevgil Musaewa, Tamila Taszewa). Wykorzystanie mediów społecznościowych do rozpowszechniania informacji o kulturze Tatarów Krymskich i bieżących wydarzeniach na Krymie. Pomaga to w dotarciu z informacjami do szerszego grona odbiorców i zdobywaniu wsparcia. Na szczególną uwagę zasługuje projekt Krym.Realii.
- 6) Współpraca z państwem ukraińskim i diasporą w celu promowania kultury Tatarów Krymskich, wspierania ich praw oraz informowania społeczności światowej o sytuacji na Krymie.

Te formy dyplomacji kulturalnej pomagają Tatarom Krymskim zachować i popularyzować swoją kulturę, język, tradycję oraz utrzymywać międzynarodową uwagę na problemie Krymu i promować dialog międzykulturowy.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie najważniejszych działań w zakresie dyplomacji kulturalnej realizowanej przez przedstawicieli narodu krymskotatarskiego. Głównymi metodami, które zostały wykorzystane są: analiza, synteza, opis, porównanie. O krymskotatarskiej dyplomacji kulturalnej nie ma

artykułów naukowych, w związku z powyższym artykuł w części teoretycznej opiera się na artykułach naukowych, które wyjaśniają i analizują pojęcie dyplomacji kulturalnej. Natomiast bezpośrednie działania Tatarów Krymskich w zakresie dyplomacji kulturalnej opierają się na informacjach dostępnych na stronach internetowych, wywiadach dostępnych w Internecie.

Jamala

Rosyjska pełnoskalowa inwazja na Ukrainę 24 II 2022 r., zmobilizowała wszystkich świadomych obywateli Ukrainy do obrony suwerenności i niepodległości. Po raz kolejny Ukraińcy pokazali, że potrafią się zorganizować, tak było podczas Pomarańczowej Rewolucji (2004), Rewolucji Godności (2013) i tak stało się 24 II 2022 r., kiedy wojska rosyjskie wkroczyły na terytorium suwerennego państwa. Samoorganizacja ludności objawiła się w zakrojonym na szeroką skalę ruchu wolontariackim, do którego dołączyli wybitni przedstawiciele świata kultury i sztuki. Dyplomacja kulturalna w warunkach wojny zaczęła nabierać tempa. Wiele ukraińskich piosenkarzy, aktorów, ludzi kultury i sztuki zostali ambasadorami pokoju, organizatorami zbiórek na rzecz Sił Zbrojnych Ukrainy, przedstawicielami i popularyzatorami ukraińskiej kultury, języka, tradycji na świecie. Wykorzystuje się w tym celu różne formy działalności. Ukraińscy piosenkarze zaczęli dawać koncerty charytatywne (solowe, zbiorowe), śpiewać przed meczami piłki nożnej, pojedynkami bokserskimi, podczas licznych wernisaży i festiwali międzynarodowych¹³.

Jamala, była jedną z pierwszych, kto włączył się w dyplomację kulturalną. Ukraińska piosenkarka pochodzenia krymskotatarskiego, zwyciężczyni konkursów muzycznych „Nowa Fala 2009” i „Eurowizja 2016” jest jedną z najbardziej znanych ambasaderek kultury Ukrainy na świecie. Wykonuje utwory w stylach jazz, soul, funk, folk, gospel, pop i electro, bierze udział w produkcjach i przedstawieniach operowych¹⁴. Analiza repertuaru Jamaly daje możliwość prześledzenia ewolucji drogi twórczej piosenkarki, stylu wykonania piosenek, głębi tekstów. Wśród albumów studyjnych można wyróżnić: „For Every Heart” (2011), „All or Nothing” (2013), „Podych” (2015), „1944” (2016), „Kryła” (2018), „My” (2021)¹⁵. Do 2014 r. Jamala była znana z piosenki *Smile*, po 2014 r., piosenki zaczęły nosić bardziej patriotyczny charakter, nabrały głębokiego sensu – *1944, Шлях додому*

¹³ Г. Карась, *Культурна дипломатія українських естрадних співаків в час сучасної російсько-української війни*, [w]: *Суб'єкт. Пам'ять. Діалог, Збірник матеріалів круглих столів та конференції* (у 3 частинах), Київ 2022, s. 36-38.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ О. Войченко, *Особливості вокальної манери Джамали*, „Актуальні питання гуманітарних наук” 2022, Вип. 47, т. 1, s. 78-82.

(*Droga do domu*), *Крила (Skrzydła)*, *Химн України, Чому квіти мають очі? (Dlaczego kwiaty mają oczy?)*.

Jamala znana jest ze swojej aktywnej postawy obywatelskiej: w grudniu 2013 r. wspierała protestujących na Euromajdanie, od lutego 2014 r. uczestniczy w wydarzeniach poświęconych jedności i integralności Ukrainy, m.in. brała udział w nagraniu wideoapelu „Ukraina jest jedna”, w projekcie społecznym „Ukraina. Z wiarą w sercu”, w kampanii informacyjnej „Krym to Ukraina”¹⁶. Od 2014 r. aktywnie angażuje się w nagłaśnianie sytuacji Tatarów Krymskich, a po 24 II 2022 r. także Ukraińców.

W 2016 r. została zwyciężczynią konkursu Eurowizji. Jej piosenka „1944” o deportacji Tatarów Krymskich znalazła się na trzecim miejscu w rankingu najlepszych piosenek Eurowizji według *The Guardian*¹⁷. Swoją piosenką Jamala poruszyła problem uznania ludobójstwa Tatarów Krymskich na poziomie europejskim¹⁸. Tekst piosenki o 1944 r., o czystkach etnicznych Tatarów Krymskich dokonanych przez Stalina, wywołał kontrowersje: rosyjscy politycy narzekali, że jest on powiązany z aneksją Krymu przez Rosję w 2014 r.¹⁹ i że głosowanie podczas konkursu było fikcyjne, a piosenka „1944” została rzekomo wybrana specjalnie i wyłącznie w celach geopolitycznych²⁰. Oto fragment „1944”:

*Kiedy obcy nadchodzą...
Wchodzą do twego domu,
zabijają wszystkich
i mówią
Jesteśmy niewinni
niewinni
Gdzie jest wasz rozum?
Człowieczeństwo płacze.
Myślicie, że jesteście bogami.
Ale wszyscy umierają.
Nie połykajcie mojej duszy.
Naszyc dusz²¹.*

¹⁶ Г. Карась, *op.cit.*

¹⁷ A. Petridis, *All 69 Eurovision song contest winners – ranked!*, <https://www.theguardian.com/music/2023/may/11/all-69-eurovision-song-contest-winners-ranked> (11 V 2023).

¹⁸ „Геноцид продовжителъностю в десятилетие”, <https://day.kyiv.ua/ru/article/podrobnosti/genocid-prodolzhitelnostyu-v-desyatiletie> (17 V 2016).

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ О. Вергеліс, *Джамала: „Багатом людям у Європі близька тема пісні «1944»*”, „Дзеркало тижня”, https://zn.ua/ukr/ART/dzhamala-bagatom-lyudyam-u-yevropi-blizka-tema-pisni-1944-_html (26 II 2016).

²¹ Jamala, „1944”, <https://www.tekstowo.pl/piosenka,jamala,1944.html> (22 X 2024).

W tej piosence nie ma słów „Stalin”, „Lenin”, „Rosja”, w niej wszystko sprowadza się do tragedii powszechnej, a nie do jakichś lokalnych konfliktów politycznych²². W jednym z wywiadów piosenkarka podzieliła się historią powstania piosenki. Została ona napisana na podstawie opowieści babci Jamaly o deportacji. Piosenkarka napisała ją w 2014 r. Piosenka „1944” jest najprostszym przykładem tego, że społeczeństwo nie do końca czasem uświadamia, jak rzeczy niematerialne mogą łączyć ludzi z Ukrainą. Taka miękka siła jest szczególnie ważna, gdy toczy się walka o wartości i przetrwanie²³.

Od początku wojny w 2022 r. Jamala zorganizowała szereg koncertów charytatywnych w różnych krajach świata, zebrała ok. 90 mln USD, z czego 67 mln w samych Niemczech. 13 V 2022 r. otrzymała prestiżową nagrodę Rady Atlantyckiej – została uhonorowana w nominacji „Wybitne przywództwo artysty” za walkę i ochronę kultury ukraińskiej podczas rosyjskiej inwazji na Ukrainę, a także za wspieranie uchodźców i Sił Zbrojnych Ukrainy²⁴. W 2023 r. Jamala zaprezentowała nowy album „Qirim”, premiera którego odbyła się w Kijowie na scenie Opery Narodowej Ukrainy. Światowa premiera odbyła się w Liverpoolu. W tym albumie, Jamala po raz pierwszy w historii poprzez piosenki opowiada o ukraińskim Krymie. Koncepcja albumu „Qirim” jest taka, że każda z piosenek jest wyjątkowa, brzmi po raz pierwszy i jest albo nieznaną, albo zapomnianą, albo jest poprzedzona historią z różnych miast Krymu – od Jałty, Sewastopola, Symferopola do Ałuszy²⁵. Władze rosyjskie blokują album „Qirim” na Krymie. Jak powiedziała Jamala piosenki w tym albumie nie są tylko o woli i cierpieniu, dotyczą różnych aspektów – są nie tylko o historii, ale także o teraźniejszości. Ostatnia kompozycja w albumie zawiera zdjęcia Buczy oraz wycie syren²⁶. Przed rozpoczęciem koncertu w Liverpoolu na ekranach wyświetlane były statystyki aresztowań na Krymie²⁷. W ten sposób Jamala występuje nie tylko jako ambasadorka kultury, ale również jako obrończyni praw człowieka, nagłaśniając ten problem na arenie międzynarodowej.

Po 24 II 2022 r. Jamala udzieliła ponad sześćset wywiadów²⁸. Jamala spotkała się z najbardziej wpływowymi politykami na świecie – Anthony Blinkenem,

²² О. Вергеліс, *op.cit.*

²³ Jamala, „Культурна дипломатія” набагато потужніша, ніж про неї думають, <https://life.nv.ua/ukr/blogs/krim-pro-shcho-noviy-albom-dzhamali-viyna-v-ukrajini-50316389.html> (8 IV 2023).

²⁴ Г. Карась, *op.cit.*

²⁵ К. Некреча, „Перемога очевидна!” – співачка Джамала про звільнення Криму, <https://www.radiosvoboda.org/a/dzhamala-krym-novyy-albom/32421505.html> (22 V 2023).

²⁶ Ibidem.

²⁷ І. Соломко, Гасло „Героям слава” набуло нового значення. Точно знаємо, хто наші герої – інтерв’ю з Джамалою, https://www.holosameryky.com/a/jamala_interview_pershii_tur_usa_canada/7135717.html (14 VI 2023).

²⁸ Ibidem.

Nancy Pelosi, Joe Bidenem. Jak wspomina Jamala, Joe Biden powiedział mi, że zwrócimy Krym, a Anthony Blinkenowi mówiła o braku generatorów, systemów obrony powietrznej²⁹. Wystąpiła w Polsce podczas koncertu „Save Ukraine – #StopWar”. Uczestniczyła w 13. edycji polskiego programu „Dancing with the Stars” i w trakcie udziału w programie wraz z Fundacją Polsat promowała zbiórkę pieniędzy na rzecz ofiar wojny w Ukrainie. Piosenka „1944”, przyniosła Jamali rozpoznawalność ma świecie, a jej zaangażowanie w dyplomację kulturową wnosi ogromny wkład w promowanie Ukrainy i Tatarów Krymskich na arenie międzynarodowej.

Ahtem Seitablaev

Ahtem Seitablaev to ukraiński aktor, scenarzysta i reżyser pochodzenia krymsko-tatarskiego. Pracował jako aktor w Państwowym Krymskotatarskim Akademickim Teatrze Muzyczno-Dramatycznym w Symferopolu. Wyreżesyrował spektakle: „Symferopolskie chłopaki” (reż. Mansur Gilyazov), „Pieśń leśna” (wg Łesi Ukrainki), „Brawo, Amadeo!” (wg Aleksandra Puszkina), „Fontanna Bakczysaraju” (wg Puszkina). Jako drugi reżyser pracował nad filmami „Tryptyk tatarski” O. Muratowa. Reżyser filmów „Akcja »Che Guevara«” (2008), „Mistrzowie z podwórka” (2011), licznych filmów telewizyjnych. Od 2005 r. pracuje w Kijowskim Teatrze Dramatycznym i Komediiowym na Lewym Brzegu Dniepru. Laureat dwóch krymskich nagród państwowych: za rolę Makbeta w spektaklu o tej samej nawie oraz za rolę Jose w spektaklu „Carmen”³⁰. Jest także laureatem nagrody „Kijowska Pektorał” za rolę Romea w spektaklu „Romeo i Julia”. Znany z takich filmów jak „Haitarma” (2013), „Obca modlitwa” (2017), „Cyborgi” (2017) i „Zakhar Berkut” (2019), „Myrnyi-21” jest kierownikiem przestrzeni kulturalnej „Dom Krymski”. Pełnometrażowe filmy „Khaitarma” (2012), „Obca modlitwa” (2017) i „Cyborgi” (2017) to artystyczne filmy historyczno-dramatyczne, które były pokazywane w wielu krajach. Zdaniem reżysera językiem kina można opowiadać o wydarzeniach historycznych w taki sposób, aby wywołać u widza empatię³¹. „Jeśli dyplomaci są nosicielami znaczeń i sensów kraju, który reprezentują, to dyplomacja kulturalna jest w pewnym stopniu jej promotorem³²”.

²⁹ Ibidem.

³⁰ A. Сеїтаблаєв: „Кожен кримський татарин мріяв про своє кіно”, http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1532 (16 VIII 2024).

³¹ Т.-М. Литвинюк, А. Сеїтаблаєв, *Сучасне українське кіно: досвід культурної дипломатії*, <https://day.kyiv.ua/uk/video/ahtem-seitablaev-suchasne-ukrayinskekino-dosvid-kulturnoyi-dyplomatiyi> (24 IV 2018).

³² Ibidem.

Wraz z rozpoczęciem rosyjskiej inwazji Seitablaev dołączył do Sił Obrony Terytorialnej. Następnie został mianowany szefem służby public relations i środków masowego przekazu 241. Oddzielnej Brygady Sił Zbrojnych Ukrainy. Nawet w czasie wojny nie zaprzestał działalności reżyserskiej i dokumentuje codzienność wojny, rejestruje zbrodnie wojenne popełnione przez armię rosyjską na terytorium Ukrainy. 22 II 2023 r. w ukraińskich kinach odbyła się premiera dramatu wojkowego „Myrnyi-21”. Film opowiada o historii oporu ługańskiej straży granicznej przeciwko rosyjskim grupom dywersyjnym w 2014 r.³³

A. Seitablaev stał się rozpoznawalny w ukraińskiej i światowej kinematografii dzięki filmowi „Haitarma”. Sam film był przełomowym w swoich czasach. Pojawił się na ekranach w 2013 r., dosłownie w przededniu wydarzeń historycznych – Rewolucji Godności. Był to prawdopodobnie pierwszy duży film opowiadający o historii Tatarów Krymskich. W Rosji film został natychmiast pochwalony przez znawców kina, ale przywódcy polityczni byli oburzeni, skrytykowali film i został on zakazany m.in. na Festiwalu Filmów Muzułmańskich w Kazaniu. Tam „Haitarma” została nieoczekiwanie usunięta z programu, ale nadal była pokazywana poza programem konkursowym, a film zgromadził największą widownię³⁴. W karierze Seitablaeva premiera kultowych filmów już dwukrotnie zbiegła się z wydarzeniami historycznymi: „Haitarma” ukazała się przed rosyjską aneksją Krymu w 2014 r., a teraz, na nowym etapie wojny rosyjsko-ukraińskiej, ukazał się kolejny ważny film – „Myrnyi-21”. Jego premiera została opóźniona z powodu rosyjskiej zbrojnej inwazji na Ukrainę 24 II 2022 r.

W jednym z wywiadów Seitablaev powiedział:

Uważam, że brak inwestycji w kulturę jest jedną z przyczyn, dla których wojna trwa już ponad rok. Bo to nie jest tylko wojna na polu walki, to wojna światopoglądów, wartości i sensów, które są przekazywane od dzieciństwa i przez całe życie właśnie poprzez szeroko pojętą kulturę. A kino jest bardzo potężnym narzędziem samoidentyfikacji i edukacji człowieka. Dlatego brak inwestycji w kulturę teraz jest przestępstwem³⁵.

Należy zaznaczyć, że A. Seitablaev nie tylko sam reżyseruje filmy, ale również jest wykonawcą głównych ról, ponadto, ostatnio pojawił się dokumentalny film o nim w ramach projektu kinematograficznego „Kultura vs. wojna”. Projekt stworzono

³³ *Українські кінематографісти на війні*, <https://ui.org.ua/artists/akhtem-seitablaev/> (16 VIII 2024).

³⁴ *Ахтем Сеітаблаєв про фільм „Мирний-21”*: „Коли я вперше дізнався цю історію, я не повірив”, <https://www.polskieradio.pl/398/7861/Artykul/3172139,axtem-seitablaev> (19 V 2023).

³⁵ В. Олійник, *Український режисер, актор, військовослужбовець ТрО Ахтем Сеітаблаєв: „Не вкладати гроші в культуру під час війни – це злочин”*, <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayinskij-rezhiser-aktor-vijskovosluzhbovec-tro-/> (16 VIII 2024).

w formacie dokumentalnych świadectw filmowych. Został on zainicjowany przez stowarzyszenie „Oglądaj Ukraińskie!” i realizowany jest przy wsparciu Komisji Europejskiej, Fundacji „MHP-Gromada” i firmy „Babilon”. Organizatorzy projektu postawili sobie za cel opowiedzenie świata o wartościach kultury ukraińskiej poprzez historie osób związanych z kulturą, które porzuciły swoje dotychczasowe życie, przerwały twórczość i stanęły w obronie Ukrainy. Kluczowym elementem projektu jest cykl filmów dokumentalnych, w których jego bohaterowie – ukraińscy muzycy, operatorzy, pisarze, fotografowie i inne wybitne postacie kultury – w formie osobistych historii i wspomnień opowiadają o wojnie. Trzeci film z tej serii poświęcony jest właśnie Seitablaevowi³⁶.

A. Seitablaev jest także jednym z ambasadorów narodowej trasy „Kino dla zwycięstwa!”. W ramach projektu odbywają się pokazy ukraińskich filmów dla wojskowych i osób przemieszczonych z terenów okupowanych, w ramach tego projektu pokazywane są zarówno filmy, które wyreżyserował Seitablaev, jak i filmy gdzie zagrał jedną z ról. Od sierpnia 2022 r. do lutego 2023 r. w 21 obwodach Ukrainy wyemitowano ponad 1100 filmów różnych gatunków – „Szczedryk”, „Zachar Berkut”, „Hucułka Ksenia”, „Dzidzio Kontrabas”, „Pracuję na cmentarzu”, „Storozova Zastava”, „Cyborgi”, „Moje myśli są ciche” i wiele innych. Dla jednych jest to okazja do wypoczynku, dla innych potężna motywacja do pracy i obrony ojczyzny, bodźcem, inspiracją³⁷.

Gulnara Bekirowa

Gulnara Bekirowa – ukraińska historyk, znawczyni historii Krymu pochodzenia krymskotatarskiego, doktor nauk historycznych. Jest autorką licznych publikacji naukowych, m.in.: „Pół wieku oporu: Tatarzy Krymscy od wygnania do powrotu (1941-1991). Esej na temat historii politycznej³⁸”; „Mustafa Dżemilew: »Przez dziesięć lat nie było słycać głosu Tatarów Krymskich...«: materiały biograficzne, przemówienia, wywiady³⁹”; „Tatarzy Krymscy. 1941-1991: (doświadczenie historii

³⁶ М. Семена, „Запобіжником від війни може бути лише культура” – Ахтем Сеітаблаєв, <https://ua.krymr.com/a/zapobizhnykom-vid-viyny-mozhe-buty-tilky-kultura-akhtem-seitablaiev-kultura-vs-viyna/32553496.html> (18 VIII 2023).

³⁷ І. Голіздра, *Кінопродюсер і співорганізатор туру „Кіно заради Перемоги!”: „Це цікаве в масштабах світу явище, коли митці, творці й носії культури, стають також її захисниками. Бо ця війна – війна культур”*, <https://mind.ua/publications/20254072-kino-prodyuser-i-spivorganizator-turu-kino-zaradi-peremogi-ce-cikave-v-masshtabah-svitu-yavishche-kol> (28 II 2023).

³⁸ Г. Бекірова, *Пів століття опору: кримські татари від вигнання до повернення (1941-1991 роки). Нарис політичної історії*, Київ 2017.

³⁹ Eadem, *Мустафа Джемилев: „На протязі десятилітій голос кримських татар не был услышан...”: матеріали к биографії, выступления, интервью*, Киев 2014.

politycznej)⁴⁰”; „Problem Tatarów Krymskich w ZSRR (1944-1991)” (pod red. G. Bekirowej)⁴¹; „Krym i Tatarzy Krymscy w XIX i XX wieku: zbiór artykułów⁴²”; „Rola Petra Grigorenki w ruchu narodowym Tatarów⁴³”; „Widzieliśmy piekło na ziemi...⁴⁴”; a także wystąpień w radiu i telewizji, autorka i prezenterka programów „Tarih Levhalari” („Strony historii”) oraz „Tarih Sedasi”⁴⁵ („Echa przeszłości”) w kanale telewizyjnym ATR, w których opowiadała o ważnych wydarzeniach i postaciach z historii Tatarów Krymskich oraz przybliżała widzom strony historii narodu krymskotatarskiego. Po raz ostatni program „Tarih Sedasi” na Krymie został wyemitowany 31 III 2015 r.⁴⁶ W 2009 r. została odznaczona nagrodą im. B. Choban-Zade za książkę „Tatarzy Krymscy. 1941-1991”. Pełniła funkcję konsultanta historycznego przy filmie „Haitarma” w reżyserii A. Seitablaeva. Obecnie jest redaktorką naczelną projektu internetowego „Krym i Tatarzy Krymscy”.

W praktyce naukowej i popularyzatorskiej G. Bekirowej można wyróżnić kilka kluczowych obszarów badawczych: po pierwsze, ruch narodowy Tatarów Krymskich, jego geneza, rozwój, cechy i zasady, po drugie, deportacja Tatarów Krymskich, jej przyczyny, ludobójczy charakter i niszczyielskie skutki, po trzecie, badania i popularyzacja wspólnej historii Tatarów Krymskich i Ukraińców oraz ich wspólnej walki z reżimem sowieckim, aktualna sytuacja Tatarów Krymskich po aneksji Krymu w 2014 r.

Aneksja Półwyspu Krymskiego przez Rosję wpłynęła na życie wielu Tatarów Krymskich, w tym i G. Bekirowej. Podobnie jak A. Seitablaev, Jamala zmuszona była opuścić półwysep. Od tamtego czasu jeszcze bardziej zaangażowała się w popularyzację historii Tatarów Krymskich. Bekirowa zaczęła dużo podróżować po Ukrainie, uczestnicząc w konferencjach i wygłaszając publiczne wykłady na temat historii Krymu i Tatarów Krymskich. Od 2014 r. prowadzi rubrykę „Strony historii Krymu” w serwisie Krym.Realii i jest członkinią ukraińskiego PEN Center. We wrześniu 2016 r. wraz z A. Kurkowem i M. Ryabczukiem uczestniczyła w międzynarodowym kongresie PEN w Hiszpanii. W swoim przemówieniu wspomniała o masowych aresztowaniach Tatarów Krymskich na Krymie, wspomniała nazwiska reżysera O. Sencowa i dziennikarza M. Semeny (w 2017 r.

⁴⁰ Eadem, *Крымские татары. 1941-1991: (опыт политической истории)*, Симферополь 2008.

⁴¹ *Крымскотатарская проблема в СССР – 1944-1991*, ред. Г. Бекирова, Симферополь 2004.

⁴² *Крым и крымские татары в XIX-XX веках: сборник статей*, ред. Г. Бекирова, Москва 2005.

⁴³ *Роль Петра Григоренко в крымскотатарском национальном движении*, ред. Г. Бекирова, Симферополь 2007.

⁴⁴ „Мы видели ад на земле...” [Текст]: к 70-летию депортации крымскотатар. Народа, ред. Г. Бекирова, Киев 2014.

⁴⁵ *Tarih Sedasi*, <https://atr.ua/shows/5/tarih-sedasi> (16 VIII 2024).

⁴⁶ Гульнара Бекирова, історикinja: Останні шість років не відчувала щастя. Воно пішло з життя, <https://rozmova.wordpress.com/2020/09/20/hulnara-bekirova-4/> (20 IX 2020).

rosyjski sąd krymski skazał go na 2,5 roku warunkowego więzienia za artykuły publicystyczne z zakazem rozpowszechniania działalności publicznej przez dwa lata. Parlament Europejski, władze Ukrainy, rosyjskie organizacje praw człowieka i 30 organizacji praw człowieka w Europie uznały sprawę Semeny za motywowaną politycznie. Obecnie Sentsov jest w szeregach Sił Zbrojnych Ukrainy, a Semena w 2020 r. opuścił Krym i obecnie znajduje się na terytorium kontynentalnej Ukrainy⁴⁷.

Od 2016 r. Bekirowa jest wiceprzewodniczącą komisji Kurułtaju Narodu Tatarów Krymskich ds. badania ludobójstwa Tatarów Krymskich i pomaga prokuraturze Autonomicznej Republiki Krymu w prowadzeniu dochodzenia w sprawie ludobójstwa, poprzez odnalezienie niezbędnych dokumentów i udostępnienie znanych jej już źródeł. Jest to dość skomplikowane zadanie, ponieważ ukraińskie ustawodawstwo nie jest zharmonizowane ze standardami prawa międzynarodowego definiującymi zbrodnie wojenne⁴⁸.

Zrozumienie historii samych Tatarów Krymskich jest procesem dynamicznym, niezbędnym nie tylko jako wkład w badania historyczne, ale także jako sposób na zachowanie istotnej pamięci – historycznej, ludowej i osobistej oraz jest elementem dyplomacji kulturowej, która pozwala donosić prawdziwe informacje, nie tylko w Ukrainie, ale również zagranicą. Obecnie, gdy trwa tłumienie i wypaczanie prawdy o historii Tatarów Krymskich oraz represje wobec nich, Bekirowa jest nie tylko naukowczynią, ale również aktywistką społeczną i w pewnym stopniu pełni rolę obrończyni praw człowieka opowiadając o zbrodniach i wydarzeniach na Krymie wobec Tatarów Krymskich po 2014 r.

Rustem Skybin

Rustem Skybin urodził się w Uzbekistanie. W 1996 r. ukończył Samarkandzką Szkołę Sztuk Pięknych ze specjalizacją „artysta-pedagog”. W 1996 r. powrócił na Krym. W latach 1996-2000 pracował jako główny artysta w zakładzie ceramicznym „Tavrika” w Symferopolu. Od 2000 r. rozpoczął indywidualną działalność, związaną z badaniem, odrodzeniem i rozwojem dawnego rzemiosła krymskotatarskiego, w szczególności ceramiki z wykorzystaniem autentycznych ornamentów⁴⁹. Na podstawie materiałów artysty i krytyka sztuki Mamuta Czurlu, który zebrał i rozszyfrował kolekcję tradycyjnych ozdób haftu krymskotatarskiego, Skybin stworzył własny styl polichromowania wyrobów ceramicznych – *Quru Isar*, co po krymskotatarsku oznacza „suchą przegrodę”. Dziś na świecie są cztery

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ А. Муртазаев, *Гульнара Бекирова*, <https://feminisms.co/zine/bekirova#!/tab/253429589-1> (16 VIII 2024).

⁴⁹ *Рустем Скибин*, <https://rustemskybin.com/pages/about> (16 VIII 2024).

ośrodki, w których wykorzystuje się podobną technikę malarską – Iran, Turcja, Hiszpania i Ukraina⁵⁰. Styl *Quru Isar* jest uznawany za nową światową markę Krymu i Ukrainy oraz nową metodę sztuki krymskotatarskiej⁵¹.

Jeszcze mieszkając na Krymie, Skybin stworzył kreatywne studio warsztatowe *El-Cheber* (z krymskotatarskiego „Kraina Mistrzów”). Po opuszczeniu Krymu przeniósł się do Kijowa, gdzie z czasem warsztat *El-Cheber* rozrósł się do skali organizacji, która realizuje różnorodne projekty kreatywne – własne i w partnerstwie⁵².

R. Skybin jest ambasadorem i aktywnym propagatorem kultury krymskotatarskiej w Ukrainie, w Unii Europejskiej, Wielkiej Brytanii, USA, Kanadzie, na Bliskim Wschodzie oraz w regionie Azji i Pacyfiku. Dzieła Skibina znajdują się w zbiorach muzeów światowych i narodowych Ukrainy: w Rezydencji Prezydenta USA „Białym Domu” w Waszyngtonie, w gmachu brytyjskiego parlamentu w Pałacu Westminsterskim w Londynie, w sali Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w Strasburgu, w Ukraińskim Centrum Kultury w Toronto, Muzeum Sztuk Pięknych w Granadzie w Hiszpanii, w Pałacu Wszystkich Władców w Wilnie, w Muzeum Narodowym Indonezji, w Centrum Sztuki Współczesnej CerModern w Turcji, w Muzeum Sztuki Współczesnej „Ghalya’s” w Omanie, w Krymskim Muzeum Etnograficznym w Symferopolu, w Narodowym Centrum Iwana Honczara w Kijowie, w Narodowym Muzeum Architektury Ludowej i Życia Ukrainy „Pyrogowo”, w Narodowym Muzeum Sztuki Bohdana i Warwary Chanenków w Kijowie, a także w Charkowie, Połtawie, Tarnopolu i innych miastach i instytucjach kulturalnych na całym świecie⁵³. Artysta regularnie doradza w sprawach kultury krymskotatarskiej organizacjom międzynarodowym, państwowym i pozarządowym: Przedstawicielstwu NATO na Ukrainie, Ministerstwu Obrony Ukrainy, Ministerstwu Spraw Zagranicznych Ukrainy, Ministerstwu Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy, Przedstawicielstwu Prezydenta Ukrainy w Autonomicznej Republice Krymu, Narodowemu Bankowi Ukrainy, Ukrposzczie (odpowiednik polskiej „Nowa Post”), Ukraińskiemu Instytutowi Pamięci Narodowej i innym instytucjom⁵⁴.

Skybin jest aktywnym uczestnikiem wydarzeń regionalnych, ogólnoukraińskich i międzynarodowych. Artysta dalej aktywnie gromadzi, analizuje, odnawia technologie wytwarzania różnych form tradycyjnej ceramiki domowej, studiuje początkowe słownictwo zawodowe i propaguje jego wykorzystanie we współczesnym języku mistrzów. Oprócz głównego produktu – talerzy zdobionych,

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ М. Семена, 20 років пошуків. Відомий кримський кераміст Рустем Скибін представив у Києві новий проєкт „Qalqan/Щит”, <https://ua.krymr.com/a/vystavka-shchyt-qalqan-rustem-skybin-keramika/32657688.html> (28 X 2023).

⁵² Рустем Скибін...

⁵³ М. Семена, 20 років пошуків...

⁵⁴ Ibidem.

produkuje lampy ceramiczne, fontanny, instrumenty muzyczne, panele dekoracyjne. Osobną serią są autorskie zdobione fajki wodne, w związku z czym projekt *Qarabin* rozpoczyna swój rozwój od odrodzenia autentycznych tradycji tytoniowych i kultury palących kawiarni starego Krymu⁵⁵. Jednym z ciekawych projektów artysty jest wykonanie pisanek z łusek po wystrzelonych nabojach, symbolizujących pięć czasowo okupowanych regionów Ukrainy. Ich autorami byli artyści ze stowarzyszenia twórczego „Ponad”⁵⁶.

Lista projektów zrealizowanych przez R. Skybina w ciągu ostatnich kilku lat obejmuje kilkadziesiąt pozycji. Przykładowo w 2021 r. zainicjował i nadzorował projekt „Szlak/Yol”. Jest to wielkoskalowy projekt, który poprzez kompleksowe rozważania i nowoczesne formy reprezentuje kulturę narodu Tatarów Krymskich – jego wielowiekową historię, państwowość, tradycje edukacji, religię, zwyczaje, obrzędy, życie codzienne, język, folklor, sztukę. W ramach projektu powstało ponad 500 dzieł sztuki (kino, muzyka, artefakty, wystawy, trasy turystyczne). Po raz pierwszy w Ukrainie kontynentalnej powstała kolekcja składająca się z ponad 250 obiektów krymskotatarskiej sztuki użytkowej, wizualnej, audiowizualnej i dźwiękowej, która została przekazana „Domowi Krymskiemu” jako podstawa przyszłego dworu krymskotatarskiego w ekspozycji Narodowego Muzeum Budownictwa Ludowego i Życia Ukrainy⁵⁷.

W 2021 r. Skybin rozpoczął realizację projektu „Czumacki Szlak”, w ramach którego zbadano i odtworzono trasę legendarnej ukraińskiej karawany czumaków do Krymu. Zainstalowano sześć tablic pamiątkowych jako symboli jedności i ogólnego rozwoju historycznego, kulturalnego, społeczno-gospodarczego kontynentalnej części Ukrainy i Półwyspu Krymskiego. Trasa o długości 1250 km przebiegła przez cztery obwody Ukrainy z Kijowa przez Switłogirsk, Nikopol, Nową Kachowkę, Beryslaw do punktu kontrolnego „Kalanchak”. Niestety ze względu na aneksję Krymu nie udało się pokonać i odtworzyć ostatni odcinek od Perekopu do Bakczysaraju. Jest to historyczny szlak handlowy, którym czumacy jeździli na Krym po sól. W ramach projektu powstały produkty kulturalno-artystyczne, edukacyjno-poznawcze, materiały audio-wideo: osiem wykładów wideo na temat historii Krymu i rdzennej ludności Krymu, siedmiodcinkowy film dokumentalno-artystyczny „Tradycje weselne Tatarów Krymskich”. „Czumacki Szlak” to tylko jeden z pierwszych projektów wielkiego planu. Jego celem jest połączenie Krymu i Ukrainy kontynentalnej, przywrócenie na kulturową i duchową mapę kraju dawnego szlaku Czumaków, który łączył narody ukraiński i krymskotatarski w XV-XIX wiekach, ponieważ był on żywą arterią dla

⁵⁵ *Рустем Скибін...*

⁵⁶ *Це моя форма спротиву: кримськотарський кераміст Рустем Скибін про відродження культури свого народу*, <https://www.rfi.fr/uk> (18 VII 2023).

⁵⁷ М. Семена, *20 років пошуків...*

wymiany kulturowej, handlowej i informacyjnej. W jednym z wywiadów R. Skybin, powiedział:

Chcemy, aby nadal służył tym celom i kończą się w miejscach przyjaźni i pokoju, a w bazach rosyjskich jednostek wojskowych. Czumacki Szlak jest archetypem Ukraińców i Tatarów Krymskich, ponieważ służył naszym narodom przez wieki jako droga, którą dziś można byłoby określić jako dyplomacja ludowa...⁵⁸.

R. Skybin zajmował się także opracowaniem ukraińskiej i krymskotatarskiej identyfikacji wojskowej, tworzeniem naszywek, plakatów, znaczków, pocztówek itp. Na początku rosyjskiej inwazji zapoczątkowano projekt „Broń wojskowa ukraińskiej wolności”. Przedstawia broń dostarczoną Ukrainie przez państwa partnerskie. Seria plakatów stała się symbolem wdzięczności dla sojuszników i wymownym przypomnieniem, że Ukraina potrzebuje wsparcia w walce z globalnym złem. Przedstawia słynne miejsca Ukrainy i wyposażenie każdego kraju z herbem kraju, który dostarczył broń i ukraińskim trójzębem. Skybin wraz z innymi artystami stworzył także serię plakatów poświęconych krymskim więźniom politycznym. Zostały one sprzedane na aukcji internetowej zorganizowanej przez fundację „Powrót żywy” wspólnie z „Ukraińską Prawdą”. Zebrane 10 mln UAH umożliwiło zakup pojazdów specjalnych, sprzętu łączności, dronów, Starlink i zestawów słuchawkowych dla 10. Sakińskiej Brygady Lotnictwa Morskiego⁵⁹.

Projekt Rustema Skibina zatytułowany „Qalqan/Tarcza” składa się z dwunastu paneli ceramicznych, na których wykorzystano autentyczne historyczne ornamenty szabli, noży, tarcz, siodeł i końskiej uprzęży Tatarów Krymskich, które dziś znajdują się w muzeach na całym świecie. Poszukiwania tych artefaktów zajęły mu około 20 lat – odkryto i zachowano wcześniej nieznanne cenne przykłady historycznych ornamentów ludowych, które są symbolem odrodzenia, oporu wobec niesprawiedliwości, zachowania i kontynuacji życia⁶⁰. „Qalqan/Tarcza” to odkrywanie i badanie ornamentów krymskotatarskich opartych na dekoracji atrybutów militarnych. Do stworzenia artystycznego obrazu wybrano jeden z elementów sztuki walki – „Tarczę Wojskową”, która służy obronie wojownika i szeroko pojętego państwa ukraińskiego. Przez kilka stuleci ten rodzaj sztuki krymskiej praktycznie nie był badany. Światowe dziedzictwo arcydzieł krymskotatarskiej sztuki zachowało się w światowych zbiorach muzealnych i jest nieznanne widzowi, ponieważ wiąże się z niszczeniem, prześladowaniami i blokowaniem przez carską Rosję, Związek Radziecki i współczesną Federację Rosyjską dziedzictwa

⁵⁸ М. Семена, „Шлях/ґол”: тридцять українських і кримськотатарських діячів мистецтва пройшли Чумацьким Шляхом на Крим, <https://ua.krymr.com/a/chumatskiy-shlyakh-ukraina-krym-rustem-skibin/31446714.html> (9 IX 2021).

⁵⁹ Це моя форма противу...

⁶⁰ М. Семена, 20 років пошуків...

kulturowego, tożsamości rdzennej ludności Krymu – Tatarów Krymskich, Karaimów i Krymczaków⁶¹.

W czerwcu-październiku 2023 r. realizowany był projekt kulturalno-artystyczny „Zincir/Łącuch – ogniwa pamięci”⁶². Celem projektu kulturalno-artystycznego „Zincir” jest zaznajomienie społeczeństwa z historią i tradycjami Tatarów Krymskich, a także obalenie mitów na temat Półwyspu Krymskiego. Inicjatywa „Zincir” symbolizuje tożsamość narodu, a jej ogniwami są kultura, język, historia, pamięć, muzyka, kuchnia, barwy narodowe itp. „Zincir” ma na celu popularyzację historii i kultury rdzennej ludności Ukrainy – Tatarów Krymskich, Karaimów, Krymczaków, a także nawiązanie dialogu międzykulturowego między przedstawicielami różnych grup etnicznych Ukrainy.

W ramach projektu powstanie:

- 1) wystawa „Ceramika krymskotatarska: dziedzictwo mistrzów”. W ramach wystawy „Ceramika krymskotatarska: dziedzictwo mistrzów” powstanie seria obrazów „Życie Tatarów Krymskich i wyposażenie gospodarstwa domowego”, a także wydany zostanie artbook poświęcony krymskotatarskiej ceramice;
- 2) projekt audiowizualny „12 mitów o Krymie”. Projekt audiowizualny „12 mitów o Krymie” opowie m.in. o tym, kiedy i w jakich okolicznościach Rosjanie pojawili się na Krymie po raz pierwszy, o przyczynach przesiedleń krymskich chrześcijan do regionu azowskiego, o relacjach między Tatarami Krymskimi i Ukraińcami na przestrzeni wieków oraz o tradycjach krymskich hodowców, ogrodników i winiarzy itp.;
- 3) wykład edukacyjny „Historia i kultura Krymu”. W ramach cyklu edukacyjnego „Historia i kultura Krymu” odbędzie się dziewięć wykładów na temat historii i kultury Krymu przez pryzmat historii i kultury Ukrainy. Prelegentami zostali: M. Knyazhytskyi, A. Chiygoz, A. Seitablaev, E. Ablyalimova, R. Skybin, G. Abdulaeva.

Projekt „Zincir” ma własną identyfikację wizualną. Kolory projektu obejmują niemal wszystkie barwy tęczy, symbolizując strony świata. Krym bowiem czerpał elementy różnych kultur z całego świata. Seldżukowski, łańcuchowy ornament to połączenie dwóch rzekomych łańcuchów, symbolizujących jedność tradycji, pamięć dwóch narodów (ukraińskiego i krymskotatarskiego)⁶³.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ю. Кузьменко, *Кримські митці заснували проєкт „Zincir / Ланцюг – ланки пам’яті”: про що він і коли запускається Ексклюзивно*, <https://suspinne.media/culture/540833-krimski-mitci-zasnuvali-proekt-zincirlancug-lanki-pamati-pro-so-vin-i-koli-zapusketsa/> (31 VII 2023).

Wnioski

Dzięki filmografii A. Seitablaeva, piosenkom Jamali, sztuce R. Skybina, działalności popularyzatorskiej i naukowej G. Bekirowej wiele osób w Ukrainie i na świecie po raz pierwszy dowiedziało się, kim są Tatarzy Krymscy. W artykule została przedstawiona tylko mała część tego, co Tatarzy Krymscy robią w ramach dyplomacji kulturalnej. Ukraińcy i Tatarzy Krymscy w tandemie mówią o Ukrainie i Krymie poprzez kulturę, programy akademickie, badania i programy społeczeństwa obywatelskiego. Ukraina do 24 II 2022 r. była postrzegana głównie z perspektywy współczesnej. Jednak kiedy poprzez sztukę współczesną pokazuje się Ukrainę, taką jaką jest ona teraz, dla wielu otwiera się zupełnie nowy, nowoczesny kraj⁶⁴. Wojna rosyjsko-ukraińska w znacznym stopniu przyczyniła się do zwiększenia aktywności dyplomatycznej w zakresie kultury na arenie międzynarodowej. W ciągu niespełna trzech lat wojny, świat dowiedział się o Ukrainie, o jej kulturze, tradycjach, ludności rdzennej Krymu – Tatarach Krymskich i problemach, z którymi borykają się od czasu aneksji w 2014 r. Z pewnością można powiedzieć, że Ukraińcy i Tatarzy Krymscy dokonali za lata wojny ogromnych postępów, wydaje się najwięcej niż przez wszystkie lata niepodległości. Jednak należy uznać, że Tatarzy Krymscy, ze względu na tragiczną przeszłość narodu, aneksję Krymu, szybciej sobie uświadomili, że kultura, język, zresztą Ukraina i Krym mają znaczenie. Mimo iż językiem ojczystym Tatarów Krymskich jest język krymskotatarski, to na zesłaniu posługiwali się oni językiem rosyjskim i językiem miejsca deportacji, natomiast z językiem ukraińskim zaczęli mieć do czynienia dopiero po repatriacji na przełomie lat 80. i 90. XX w. W pierwsze lata niepodległości Ukrainy i aż do aneksji Krymu, język ukraiński nie był dominującym na półwyspie. Tatarzy Krymscy, którzy opuścili półwysep na znak protestu w 2014 r., masowo zaczęli uczyć się ukraińskiego i stali się jaskrawym przykładem, że niezależnie od wieku, pochodzenia, religii, można nauczyć się języka państwa, obywatelami którego oni są. Takie postawy także można uznać na element dyplomacji kulturalnej. Ukraińska dyplomacja kulturalna wciąż przebywa na etapie kształtowania się, wojna rosyjsko-ukraińska z jednej strony sprzyja jej kształtowaniu się, a z drugiej w znacznym stopniu uderza w dyplomację kulturalną. Wiele osób dołączyło do Sił Zbrojnych i walczy za Ukrainę z bronią w ręku, niestety wojna zbiera także swoje żniwo, wielu aktorów, artystów, fotografów nigdy nie zrealizuje swojego potencjału, co w znacznym stopniu odbije się na dziedzictwie kulturowym Ukrainy licznymi stratami.

⁶⁴ А. Янковский, *Культурная дипломатия: кино о трагедии крымскотатарского народа*, <https://ru.krymr.com/a/nariman-aliyev-film-ortalan-depotaciya-krymskotatarskogo-naroda/31502853.html> (11 X 2021).

Abstract

Oksana Voytyuk

Crimean Tatar Cultural Diplomacy 2014-2024

Cultural diplomacy is a one of the crucial aspects of public diplomacy. However, some countries neglect this aspect due to more important matters and a lack of funding, which is a significant mistake. The Russia-Ukraine war has demonstrated the importance of cultural diplomacy for a nation's security. Unfortunately, Ukraine's efforts in cultural diplomacy have not been systematic but rather sporadic. Viktor Yushchenko was the first Ukrainian president to recognize the importance of cultural heritage and cultural diplomacy. However, in 2004, his appeals to preserve cultural heritage, language, and traditions and culture were largely ignored. It was only after the annexation of Crimea in 2014 that cultural diplomacy gained momentum. Initially, it was the cultural diplomacy of the Crimean Tatars, which became a key component of Ukraine's broader cultural diplomacy. Having endured the tragic experiences of the 1944 deportation and the 2014 occupation of Crimea, the Crimean Tatars actively began share information about Crimea, deportation, and violation of human rights both within Ukraine and abroad. Until the annexation of Crimea, not so many people in Ukraine knew the true history of the Crimean Tatars. The Russian military invasion of Ukraine on 24 II 2022, led to many Ukrainian cultural figures becoming ambassadors of Ukraine in the field of cultural diplomacy. Since 24 II 2022, prominent representatives of the Crimean Tatar people have become not only promoters of Crimea and Crimean Tatar culture but also of Ukraine on the international stage. This article aims to highlight the involvement of the Crimean Tatars in cultural diplomacy and to present the most interesting projects and films. These do not cover the entire spectrum of activities but offer readers an introduction to various areas of promoting Crimea and Ukraine.

Keywords: Ukraine, Crimea, Crimean Tatars, cultural diplomacy

References

- Akhtem Seitablayev pro fil'm „Myrnyy-21”*: „Koly ya vpershe diznavsya tsyu istoriyu, ya ne poviryv”, <https://www.polskieradio.pl/398/7861/Artykul/3172139,-21->.
- Bekirova, G., *Krymskye tatory. 1941-1991: (opyt polytycheskoy ystoriyy)*, Symferopol' 2008.
- Bekirova, G., *Mustafa Dzhemylev: „Na protyazhenyy desyatyletyy holos krymskykh tatar ne byl uslyshan...”*: materyaly k byohrafyy, vystuplenyya, ynterv'yu, Kyiv 2014.
- Bekirova, G., *Piv stolittya oporu: kryms'ki tatory vid vyhnannya do povernennya (1941-1991 roky)*. Narys politychnoyi istoriyi, Kyiv 2017.
- Cultural Diplomacy* (International Educational Exchange Service, Bureau of International Cultural Relations, U.S. Department of State), 1959, <https://eca.state.gov/programs-and-initiatives/initiatives/cultural-diplomacy>.
- Cultural Diplomacy: Recommendations and Research*, „Center for the Arts and Culture”, VII 2004.
- Cummings, M., *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Center for Arts and Culture, 2003, <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf>.
- Gul'nara Bekirova, istorykynya: Ostanni shist' rokiv ne vidchuvala shchastya. Vono pishlo z zhyttya*, <https://rozmova.wordpress.com/2020/09/20/hulnara-bekirova-4/>.
- „Henotsyd prodolzhytel'nost'yu v desyatyletye”, <https://day.kyiv.ua/ru/article/podrobnosti/genocid-prodolzhitelnostyu-v-desyatyletie>.
- Holizdra, I., *Kinoprodyuser i spivorhanizator turu „Kino zarady Peremohy!”*: „Tse tsikave v masshtabakh svitu yavyshe, koly myttsi, tvortsi y nosiyi kul'tury, stayut' takozh yiyi zakhysnykamy. Bo tsya viyna – viyna kul'tur”, <https://mind.ua/publications/20254072-kinoprodyuser-i-spivorganizator-turu-kino-zaradi-peremogi-ce-cikave-v-masshtabah-svitu-yavishche-kol>.
- Jamala, „1944”, <https://www.tekstowo.pl/piosenka/jamala,1944.html>.
- Jamala, „*Kul'turna dyplomatiya*” nabahato potuzhnisha, nizh pro neyi dumayut', <https://life.nv.ua/ukr/blogs/krim-pro-shcho-noviy-albom-dzhamali-viyna-v-ukrajini-50316389.html>.
- Kamali-Chirani, F., *Cultural Diplomacy in the Time of COVID-19. Updating SDG-17 (Partnership for Goals)*, Sustainable Development Policy Institute 2021, <https://www.jstor.org/stable/resrep30510.5>.
- Karas', H., *Kul'turna dyplomatiya ukrayins'kykh estradnykh spivakiv v chas suchasnoyi rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny*, [in]: *Sub'yekt. Pam'yat'. Dialoh, Zbirnyk materialiv kruhykh stoliv ta konferentsiyi, (u 3 chastynakh)*, Kyiv 2022.

- Krym y krymskye tatory v XIX-XX vekakh: sbornyk statey*, ed. H. Bekirova, Moskva 2005.
- Krymskotatarskaya problema v SSSR – 1944-1991*, ed. H. Bekyrova, Simferopol' 2004.
- Kukharuk, I., *Dyplomacja kulturalna Ukrainy*, Wrocław 2023.
- Kuz'menko, Y., *Kryms'ki myttsi zasnuvaly proyekt „Zincir / Lantsyuh – lanky pam'yati”*: pro shcho vin i koly zapuskayet'sya Eksklyuzyvno, <https://suspilne.media/culture/540833-krimski-mitci-zasnuvali-proekt-zincirlancug-lanki-pamati-pro-so-vin-i-koli-zapuskaetsa/>.
- Langowska, J., *Dyplomacja kulturalna czy kulturowa – definiowanie kultury i jej roli na arenie międzynarodowej z perspektywy nauk humanistycznych*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne” 2018, nr 21/2.
- Lenczowski, J., *Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy*, „The Institute of World Politics” 2007.
- Lytvynyuk, T.-M. & Seitablayev, A., *Suchasne ukrajins'ke kino: dosvid kul'turnoyi dyplomatiyi, nterv'yu*, <https://day.kyiv.ua/uk/video/ahtem-seitablayev-suchasne-ukrajinskekino-dosvid-kulturnoyi-dyplomatiyi>.
- Murtazaev, A. & Bekirova, G., <https://feminisms.co/zine/bekirova#!/tab/253429589-1>.
- „My vydely ad na zemle...” [Tekst]: k 70-letyyu deportatsyy krymskotatar. naroda, ed. H. Bekyrova, Kyev 2014.
- Nekrecha, K., „Peremoha ochevydna!” – spivachka Dzhamala pro zvil'neniya Krymu, <https://www.radiosvoboda.org/a/dzhamala-krym-novy-lybom/32421505.html>.
- Ninkovich, F., *Arts and Minds: Cultural Diplomacy Amid Global Tensions, a paper based on a conference by the National Arts Journalism Program*, „Arts International, and the Center for Arts and Culture” 2003.
- Oliynyk, V., *Ukrayins'kyy rezhyser, aktor, viys'kovosluzhbovets' TrO Akhtem Seitablayev: „Ne vkladaty hroshi v kul'turu pid chas viyny – tse zlochyn”*, <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrajinskij-rezhiser-aktor-vijskovosluzhbovec-tro-/>.
- Petridis, A., *All 69 Eurovision song contest winners – ranked!*, <https://www.theguardian.com/music/2023/may/11/all-69-eurovision-song-contest-winners-ranked>.
- Rol' Petra Hryhorenko v krymskotatarskom natsyonal'nom dvyzheny*, ed. H. Bekyrova, Symferopol' 2007.
- Rustem Skybin*, <https://rustemskybin.com/pages/about>.
- Searching for a Cultural Diplomacy*, eds. J.C.E. Gienow-Hecht, M.C. Donfried, no data 2010.

- Semena, M., *20 rokiv poshukiv. Vidomyy kryms'kyy keramist Rustem Skybin predstavyyv u Kyievi novyy projekt „Qalqan/Shchyt”*, <https://ua.krymr.com/a/vystavka-shchyt-qalqan-rustem-skybin-keramika/32657688.html>.
- Semena, M., „*Shlyakh/Yol*”: trydtsyat' ukrayins'kykh i kryms'kotatars'kykh diyachiv mystetstva proyshly Chumats'kym Shlyakhom na Krym, <https://ua.krymr.com/a/chumatskiy-shlyakh-ukraina-krym-rustem-skibin/31446714.html>.
- Semena, M., „*Zapobizhnykom vid viyny mozhe buty lyshe kul'tura*” – Akhtem Seitablayev, <https://ua.krymr.com/a/zapobizhnykom-vid-viyny-mozhe-buty-tilky-kultura-akhtem-seitablaiev-kultura-vs-viyna/32553496.html>.
- Seyitablayev, A., „*Kozhen kryms'kyy tataryn mriyav pro svoje kino*”, http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1532.
- Solomko, I., *Haslo „Heroyam slava” nabulo novoho znachennya. Tochno znayemo, khto nashi heroyi – interv'yu z Dzhamaloyu*, https://www.holosameryky.com/a/jamala_interview_pershii_tur_usa_canada/7135717.html.
- Tarih Sedasi*, <https://atr.ua/shows/5/tarih-sedas>.
- Thayer, R.H., *Cultural Diplomacy: Seeing is Believing*, „Vital Speeches of the Day” 1959, vol. 25, issue 24.
- Tse moya forma sprotyvu: kryms'kotars'kyy keramist Rustem Skybin pro vidrodzhennya kul'tury svoho narodu*, <https://www.rfi.fr/uk>.
- Ukrayins'ki kinematohrafisty na viyni*, <https://ui.org.ua/artists/akhtem-seitablaiev/>.
- Verhelis, O., *Dzhamala: „Bahat'om lyudyam u Yevropi blyz'ka tema pisni „1944”*, <https://zn.ua/ukr/ART/dzhamala-bagatom-lyudyam-u-yevropi-blizka-tema-pisni-1944-.html>.
- Voychenko, O., *Osoblyvosti vokal'noyi manery Dzhamaly*, „Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk” 2022, vyp. 47, tom 1.
- Yankovskyy, A., *Kul'turnaya diplomatiya: kyno o trahedyi krymskotatarskoho naroda*, <https://ru.krymr.com/a/nariman-aliyev-film-ortalan-depotaciya-krymskotatarskogo-naroda/31502853.html>.

Oksana Voytyuk – dr hab. politologii, prof. Katedry Polityki Międzynarodowej i Bezpieczeństwa na Wydziale Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu w Białymstoku. ORCID: 0000-0001-6452-2893